

רחל שרעבי ואביבה קפלן. כמו בובות בחלון ראווה: מנהיגי העולים
מאתיופיה בישראל. תל אביב: רסלינג. 2014. 224 עמודים

לילך לב ארי*

ספר מרתק זה עוסק בהיבט ייחודי של חקר יוצאי אתיופיה: הוא מתמקד במנהיגי הקהילה. בכך יש חידוש משמעותי לגוף הידע העוסק בקהילה שזכתה לעניין מחקרי רב למדי. נוסף על כך, העיסוק בענייניהם של המנהיגים – ובעיקר של הזקנים מקרב העדה – מרחיב את היריעה המחקרית של נושא הזקנה, בהקשרו הסוציולוגי והאנתרופולוגי, ובעיקר ביחס להגירה ולכל הקשיים הנלווים אליה בקרב זקנים במפגש הבין-תרבותי. כפי שכותבות שרעבי וקפלן (עמ' 8): "אנשים אלו הובילו תהליך מטלטל של הגירה, שיש בו 'קפיצת דרך' מעולם פטריארכאלי עם סדר וארגון ברורים, לחברה פוסטמודרנית כאוטית ומבלבלת. הבדלים תרבותיים, מחסום השפה, וחוסר העניין בזקנים הרווח במקומותינו, עמדו בוודאי בבסיסו של הקושי שבמעבר זה". ספרן של שרעבי וקפלן מאפשר הצצה לעומק המתרחש בקרב קבוצת גיל שבדרך כלל אינה נחקרת בקשר להגירה (מאחר שמרבית המהגרים עושים זאת בגיל צעיר)! וחווה קשיים לא פשוטים של הסתגלות תרבותית ו חברתית.

שלושה מעגלים מרכזיים שלובים זה בזה בספר. כל אחד מהם הוא עולם ומלואו ויחד הם יוצרים סיפור מרתק של הגירה מזווית שונה: הגירה של מנהיגות ויכולתה להמשיך ולהיות רלוונטית בארץ החדשה. זהו בעיקר סיפורם של הקייסים הזקנים (כוהני הדת), סיפור הקליטה וההתמודדות של מנהיגי העדה, הנדרשים להבנות את מעמדם כמנהיגי התפוצה של יוצאי אתיופיה בישראל. מהגרים אלו חווים מעבר בין-תרבותי חד והשתייכות לקבוצה אתנית מודרת ובעלת נראות גבוהה, והם מחפשים את דרכם בחברה הישראלית, הזרה להיסטוריה ולתרבות המוצא שלהם.

בספר אנו מתוודעים לעולמם של הקייסים, למראם, ללבושם הייחודי, לתפקידם ולחשיבותם בשמירה ובהבניה של זהות אתנית לקהילה במעבר – מתרבות מסורתית לתרבות פוסטמודרנית. זאת לצד התפתחותה של מנהיגות צעירה של רבנים יוצאי אתיופיה, קייסים צעירים ומגשרים. הספר משלב בין שתי גישות, אנתרופולוגית וסוציולוגית-היסטורית, ובכך הוא מספק זוויות ראייה מגוונות לבחינת חייהם של הנחקרים ומסייע לקוראים להיטיב ולהבין את הנרטיב של המרוויינים, כפי שהוצג בלשונם. שילוב הגישות אפשר לכותבות להצביע בהירות על הקונפליקטים השזורים בחייה של קבוצה שחורה החיה בתוך קבוצה אנושית רחבה יותר ולבנה בעיקרה; להצביע על הקשיים שאנשיה חווים בשומרם על מסורת תרבותית ארוכת שנים, על רקע של רדיפה מתמדת באתיופיה ועל רקע הדרה ממסדית וחברתית מפלה בישראל.

המתודולוגיה ששימשה ספר זה הייתה ראינות עומק עם כוהני דת זקנים וצעירים וכן רבנים ממוצא אתיופי ומגשרים מסורתיים בשירות המדינה. שיטת מחקר זו מדגישה את החשיבות שיש לנרטיב של הנחקרים כפי שהם מספרים אותו, שכן מדברי המנהיגים מצטיירת מציאות אנומית. ניתוח נרטיבים הוא הליך מחקרי מורכב מאוד הדורש מיומנות רבה. לעניות דעתי נעשתה כאן

* מכללת אורנים ואוניברסיטת בר-אילן

1 ראו למשל, Lev Ari, L. (2008). *The American dream — For men only? Gender, immigration, and the assimilation of Israelis in the United States*. El Paso: LFB Scholarly Publishing

ביקורת ספרים

עבודה מצוינת של שימוש במתודולוגיה זו, והיא עשויה להוות דוגמה לחוקרים ואף לסטודנטים החפצים להסתייע בה. כמו כן מהווה המתודולוגיה בספר זה מקרה בוחן לשימוש באינפורמנטים יוצאי הקהילה ולמורכבות הרבה הכרוכה בתרגום דברי חלק מהמנהיגים ובמהימנות פרשנותם של הממצאים, בהתחשב בכך שהחוקרות אינן יוצאות העדה אינן דוברות את שפת הנחקרים. בכך כמובן גלומה גם ביקורת על הבנת משמעותם של דברי הנחקרים ממקור שני, אולם אלו היבטים הכרוכים בניסיון להתחקות אחר תרבות שונה. הכותבות מתגברות על כך בעזרת תימוכין מתחום ספרות המחקר הרחבה והצלבת הנתונים עם ראיונות שערכו בשפה העברית עם המנהיגות הצעירה.

כל קבוצה שהשתתפה במחקר זוכה לפרק משלה: כוהני הדת הזקנים, כוהני הדת הצעירים, רבנים יוצאי אתיופיה ומגשרים. כוהני הדת הזקנים הובילו את הקהילה במסעה הקשה לישראל. חלקם הסתגלו לארץ ההגירה ושרדו למרות הפגיעה הקשה במעמדם, ואילו אחרים לא הצליחו בכך וחשים אבודים בישראל. הדרתם של הקייסים הזקנים היא כפולה – מצד הממסד הקולט אבל גם מתוך הקהילה, משום שלעתים הם חסרי אונים כאשר מתעורר הצורך להנהיג משברים הנלווים להגירה, הכרוכה בשוליות ובהלם תרבות משמעותיים.

כוהני הדת הצעירים הם מעין דור וחצי להגירה ומאופיינים בעיקר בהוויה חצויה של "כאן ושם" (עמ' 130). חלקם מגיבים לכך באימוץ עמדה לוחמנית מול הממסד הישראלי ומצליחים לשמר רסיסי זהויות אתניות המסייעים להם במידת מה, מוגבלת אמנם, להנכיח עצמם במרחב הישראלי. אחד מכוהני דת אלו תיאר את בעיות השתלבותם של בני הקהילה בחברה הישראלית, ובפרט את הבעיות שהנהיגה הקהילה נדרשת להתמודד עמן, ודבריו היו השראה לשם הספר כמו *בובות בחלון ראווה*.

הרבנים הצעירים יוצאי אתיופיה תיארו את הזרות שהם חווים מצד הממסד הדתי ביישובים השונים שהם פועלים ומכהנים בהם. תפקידיהם הזוטרים בממסד הדתי משמשים לו מעין עלה תאנה. מאמצי השילוב של רבנים אלו והבניית זהותם בישראל נידונו לאור מושג הסינקרטיזם, שבו חוברים יחדיו סלקציה ושילוב, באסטרטגיה המאפיינת מיעוט המבקש לשרוד ולנסות לחזור למרכז. סמכויותיהם ומעמדם של רבנים אלו נתונים ליחס בעייתי כפול: מצד הממסד הדתי הרחב אך גם מצדם של הקייסים הצעירים.

לבסוף נידונים בספר המגשרים המסורתיים בשירות המדינה, המסייעים בפתרון סכסוכים בקהילה האתיופית באמצעות שימוש בקודים התרבותיים המוכרים לה. שיטת גישור זו נשארת ייחודית לקהילה ורשויות הרווחה לא מצאו כי היא מתאימה ליישום בקליטת עולים מתרבויות אחרות, כפי שאולי מחייבת גישה רב-תרבותית. עם זאת, שיטת הגישור המסורתית כשמה כן היא: היא משמשת גשר בין ערכים ומנהגים של תרבות המקור ובין אלו של התרבות החדשה שבארץ הקליטה. בכך היא מאפשרת ליוצאי אתיופיה להיעזר באנשים "שלהם" לצד ההסתגלות המתמדת לתרבות "האחרים" – הקולטים.

הספר כתוב בלשון קולחת ובהירה ועשוי לעניין גם אנשים שאינם מתחום האקדמיה, שרוצים להרחיב את הידע שלהם על אודות קהילת יוצאי אתיופיה ובעיקר אלה המנהיגים אותה, עובדי רווחה, מורים ובעלי תפקידים נוספים ברשויות מקומיות. בספר מתבלטים מושגים מרכזיים כמו הגירה, זיקנה, שוליות חברתית ואי-ודאות, מושגים רלוונטיים לעידן הפוסטמודרני, שגבולות הקהילה בו נזילים והבניית זהות אתנית מתרחשת בו כל העת. כל אחד ממושגי מפתח אלו נתמך בספרות מחקרית ותיאורטית שעשויה לסייע לעוסקים בחקר ההגירה והשלכותיה. הספר עשוי

לעניין מרצים בתחומי הסוציולוגיה, ההיסטוריה והאנתרופולוגיה העוסקים בהוראת מושגי תרבות, חברות זהות אתנית ומרכיביה, קליטה ושילוב ומעברים בין-תרבותיים. מעל לכול, יש בספר הצגה מצוינת של חקר התפתחותה והבנייתה של מנהיגות קהילתית מגוונת (בגיל ובהגדרת תפקידים), הנמצאת במעבר מתרבות מסורתית במדינת המוצא למדינה פוסטמודרנית. מעבר זה מעמיד בפני המנהיגים והקהילה אתגרים לא פשוטים של שילוב ושל הבניית זהות וסמכות בעולם שונה מזה המוכר והישן.